

РОЗДІЛ 4 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.5 (477)

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ МОНОПОЛЬНИМ (ДОМІНУЮЧИМ) СТАНОВИЩЕМ

PREVENTING THE ABUSE OF MONOPOLY (DOMINANT) POSITION

Грудницький В.М.,

кандидат юридичних наук, старший викладач

кафедри менеджменту і маркетингу

Донецького національного технічного університету

У статті проведено дослідження динаміки зловживання монополю (домінуючим) становищем. Обґрунтовані господарсько-правові засоби попередження зловживання монополю (домінуючим) становищем. Запропоновано на основі зроблених висновків зміни до чинного законодавства України.

Ключові слова: зловживання монополю (домінуючим) становищем, антимонопольно-конкурентне законодавство, господарсько-правові засоби, Антимонопольний комітет України, правопорушення.

В статье проведено исследование динамики злоупотребления монополю (доминирующим) положением. Обоснованы хозяйственно-правовые средства предупреждения злоупотребления монополю (доминирующим) положением. Предложены на основе сделанных выводов изменения в действующее законодательство Украины.

Ключевые слова: злоупотребление монополю (доминирующим) положением, антимонопольно-конкурентное законодательство, хозяйственно-правовые средства, Антимонопольный комитет Украины, правонарушения.

This article studies dynamics of abuse of monopoly (dominant) position. Economic and legal means of preventing abuse of monopoly (dominant) position have been justified. It has been recommended that existing legislation of Ukraine be amended based on these findings.

Key words: abuse of monopoly (dominant) position, antimonopoly and competition legislation, economic and legal means, Antimonopoly Committee of Ukraine, offenses.

Актуальність теми. Динамічний розвиток ринкових відносин вимагає від держави проведення виваженої і адекватної конкурентної політики в усіх сферах економіки. Важливим при цьому є забезпечення принципу балансу інтересів усіх учасників ринкових відносин, зокрема, суб'єктів господарювання, споживачів, територіальних громад та держави. Розробка та впровадження господарсько-правових засобів попередження зловживання монополю (домінуючим) становищем має стати важливою складовою загальнодержавної конкурентної політики, адже ефективність державного нагляду і контролю проявляється не тільки в кількості припинених правопорушень, а й у можливості запобігання вчинення правопорушення.

Дослідженням проблеми зловживання монополю (домінуючим) становищем займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: С. Валітов, С. Мельник, О. Безух, І. Князева, С. Борзило та інші. Разом із тим потребує подальшого вивчення проблема господарсько-правових засобів попередження зловживання монополю (домінуючим) становищем.

Метою наукової статті є дослідження господарсько-правових засобів попередження зловживання монополю (домінуючим) становищем суб'єктом господарювання на ринку, їх систематизація.

Виклад основного матеріалу. З метою відстеження динаміки зловживання монополю (домінуючим) становищем доцільним було б розглянути деякі статистичні дані із офіційних річних звітів Антимонопольного комітету України. Так, у 2010 році зловживання монополю (домінуючим) становищем залишалось найбільш поширеною категорією порушень законодавства про захист економічної конкуренції, що виявлялися та припинялися органами Антимонопольного комітету України. Протягом звітного року було розглянуто з притягненням порушників до відповідальності 621 справу про зловживання монополю (домінуючим) становищем на ринку, та за результатами розгляду припинено 798 порушень. Відповідно до рекомендацій Комітету припинено ще 265 випадків дій (бездіяльності), що містили ознаки порушень цього виду, у тому числі 39 – за результатами розгляду справ. У структурі порушень законодавства про захист економічної конкуренції зловживання монополю (домінуючим) становищем складало 32% від загальної кількості порушень [1].

У 2011 році найбільш численною групою порушень законодавства про захист економічної конкуренції, що виявлялися та припинялися, залишалися зловживання монополю (домінуючим) становищем.

становищем. Вони становили 43 відсотка загальної кількості. Протягом звітного року було розглянуто з притягненням порушників до відповідальності 991 справу про зловживання монополієм (домінуючим) становищем на ринку, що на 59,6 відсотка більше, ніж у попередньому періоді. За результатами їх розгляду припинено 1 206 порушень, що на 65,2 відсотка перевищує показники 2010 року (798). Відповідно до рекомендацій Комітету припинено ще 730 випадків дій (бездіяльності), що містили ознаки порушень цього виду, у тому числі 104 – за результатами розгляду справ (у 2010 році – 265 та 39 відповідно) [2].

У 2012 році найбільш численною групою порушень законодавства про захист економічної конкуренції залишалося зловживання монополієм (домінуючим) становищем. Але на відміну від попередніх 2010 і 2011 років, збільшення виду даного порушення було незначним, всього на 1 відсоток, і склало 44% від загальної кількості. Протягом звітного року було розглянуто з притягненням порушників до відповідальності 1 090 справ про зловживання домінуючим становищем на ринку, що майже на 10 відсотків більше, ніж у попередньому періоді. За результатами розгляду справ припинено 1 358 порушень, що 12,6 відсотка перевищує показники минулого року (1 206) [3].

На 2013 рік найбільш поширеним видом правопорушень залишається зловживання монополієм (домінуючим) становищем. Протягом звітного року було розглянуто з притягненням порушників до відповідальності 1 184 справи про зловживання монополієм (домінуючим) становищем на ринку, що майже на 8,6 відсотка більше, ніж у попередньому році. За результатами розгляду справ припинено 1 408 порушень, що на 3,4 відсотка перевищує показники минулого року [4].

Відповідно до рекомендацій Комітету припинено ще 1 820 випадків дій (бездіяльності), що містили ознаки порушень цього виду, у тому числі 123 були надані за результатами розгляду справ (у 2012 році 1 182 та 122 відповідно).

На суб'єктів господарювання, які зловживали монополієм (домінуючим) становищем, органами Антимонопольного комітету України протягом 2013 року було накладено штрафи в загальному розмірі 291 млн. грн. [4].

У 2014 році найбільш поширеною категорією порушень законодавства про захист економічної конкуренції, що виявлялися та припинялися органами Антимонопольного комітету України, залишалися зловживання монополієм (домінуючим) становищем – 2221 випадок. За результатами розгляду справ припинено 793 порушень цього виду, відповідно до рекомендацій Комітету припинено ще 1428 випадків дій (бездіяльності), що містили їх ознаки [5, с. 47].

Таким чином, за кілька років кількість припинених порушень антимонопольного законодавства у вигляді зловживання монополієм (домінуючим) становищем, пов'язаних із неправомірним одноособовим використанням ринкової влади підприємця

або неправомірними діями щодо придбання і закріплення монополію (домінуючого) становища, була найбільшою, порівняно із іншими порушеннями антимонопольного законодавства.

Виходячи із вищесказаного, слід зазначити, що важливою є не лише проблема припинення зловживання монополієм становищем, а й напрацювання способів попередження скоєння даного виду правопорушення, адже діяльність органів Антимонопольного комітету України спрямована не лише на виявлення та припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції, а й здійснення державного контролю з метою запобігання вчинення правопорушень у майбутньому.

Що ж стосується господарсько-правових засобів попередження зловживання монополієм становищем, то слід зазначити, що практика Антимонопольного комітету України показала, що деякі порушення законодавства про захист економічної конкуренції суб'єкти господарювання здійснюють унаслідок недостатньої конкурентної культури, недовіди знань, досвіду, і коли виникає питання про відповідальність, щиро обурюються тим, що їх намагаються поставити на місце.

З моменту введення в дію Закону України «Про захист економічної конкуренції» у суб'єктів господарювання України вперше виникла можливість «застрахуватися» в деяких випадках від ризику порушення антимонопольно-конкурентного законодавства і відповідно уникнути значних фінансових санкцій у вигляді штрафу. Статтею 14 Закону введена норма, коли з метою попередження порушення конкурентного законодавства, підвищення передбачуваності його застосування органи Антимонопольного комітету України можуть надавати суб'єктам господарювання висновки у вигляді рекомендаційних роз'яснень щодо відповідності їх дій положенням ст. 6, 10 і 13 Закону, тобто фактично здійснювати оцінку певної поведінки на ринку на предмет можливих порушень конкурентного законодавства у вигляді зловживання монополієм положенням на ринку [6].

Указані висновки надаються лише за заявою суб'єкта господарювання, який має намір зробити відповідні дії, подача якого передбачає сплату збору відповідно до ст. 34 Закону.

Тут хотілося б зазначити, що такий збір складає 80 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Наприклад, у 2007 році в цілому органами Антимонопольного комітету України було надано 57 висновків про кваліфікацію дій щодо зловживання монополієм (домінуючим) становищем відповідно до ст. 14 Закону [7, с. 39]. Отже, як свідчать дані, кількість звернень є недостатньою, тим більше, що 57 висновків – це по всій Україні. Тому доцільним було б зменшити збір за надання висновків органами АМКУ. А для суб'єктів господарювання рентабельність товару (послуг) яких є низькою, в силу різних причин, взагалі скасувати. Наприклад, додаткові витрати, пов'язані із наданням висновків щодо відповідності дій законодавства про захист економічної конкуренції таких організацій, як «Водоканал»,

житлово-експлуатаційні контори, зношеність інфраструктури яких є досить великою, матимуть зайве навантаження на бюджет, який і так є дефіцитним. Тим більше, що споживачами їх продукції є різні групи суб'єктів, для яких чергове підвищення тарифів може викликати фінансові труднощі.

Подібна диференціація могла б стати своєрідним заохоченням до попереднього звернення в органи Антимонопольного комітету України на предмет, чи буде в діях суб'єкта господарювання зловживання монополією (домінуючим) становищем чи ні.

Слід зазначити, що формування цін (тарифів) на певному товарному ринку має свої особливості, але виходячи з практики розгляду АМКУ справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції і заяв про надання висновків про кваліфікацію дій, помилками, які найбільш часто зустрічаються при формуванні цін (тарифів) на товари (роботи, послуги), які приводять до необґрунтованості тарифів, встановлення і застосування яких може розцінюватися, як порушення конкурентного законодавства за наявності у суб'єкта господарювання монополією положення на відповідному ринку, є:

- непропорційний розподіл витрат при здійсненні підприємством декількох видів діяльності;
- віднесення на собівартість оплати штрафних санкцій;
- подвійний облік витрат, зокрема по статтях «придбання устаткування» і «амортизація»;
- зниження фактичних об'ємів виконаних робіт, що закладаються в планових калькуляціях [8].

Оскільки учасники ринку, які звертаються в антимонопольні органи за наданням висновків щодо кваліфікації дій, зацікавлені отримати офіційне роз'яснення від компетентного державного органу, то змістовне, інформаційне наповнення заяви про надання висновків щодо кваліфікації їх запланованих дій визначає ефективність і надійність використання такого механізму отримання консультацій. Недостатність інформації, неточна інформація в поданій заяві можуть привести до отримання висновків органу Антимонопольного комітету України, які не відповідатимуть дійсним обставинам. Тому кожен висновок АМКУ містить: Висновки щодо кваліфікації заявлених дій, зроблені на підставі наданої в заяві інформації. Заявник несе ризик негативних наслідків у випадку, якщо надана в заяві інформація є неповною або недостовірною [7, с. 40].

Іншим напрямом попередження порушень антимонопольно-конкурентного законодавства є право антимонопольних органів відповідно до ст. 46 Закону давати обов'язкові для розгляду рекомендації органам влади, органам місцевого самоврядування, органам адміністративно-господарського управління і контролю, суб'єктам господарювання, об'єднанням відносно припинення дій, що містять ознаки порушення законодавства про захист економічної конкуренції, усунення причин виникнення цих порушень і умов, які сприяють їм, а у випадку, якщо порушення попереджено – то вживання заходів, направлених на усунення наслідків цих порушень.

Також, як засіб впливу і попередження скоєння правопорушення, можна запровадити, на зразок зарубіжного досвіду, публікацію із роз'ясненням рішень органів АМКУ. Наприклад, у Франції всі рішення Ради з конкуренції публікуються в Офіційному бюлетені конкуренції, захисту прав споживачів та боротьби з обманом. Проте Рада може також зобов'язати опублікувати рішення і в інших виданнях, поклавши витрати по публікації на зацікавлену особу. Як попереджувальний захід вона спрямована на те, щоб якомога більш широке коло підприємців і споживачів дізналися про антиконкурентний характер того чи іншого типу поведінки. Тому, вибираючи джерело для публікації, Рада з конкуренції прагне знайти таке, яке б забезпечило обізнаність якомога ширшого кола осіб [9, с. 191].

Важливу роль у попередженні порушень законодавства про захист економічної конкуренції відіграє узгодження антимонопольними органами відповідно до ст. 20 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» проектів рішень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Узгодженню підлягають проекти рішень із питань затвердження концепцій комплексних програм щодо розвитку регіонів, галузей чи окремих секторів економіки; затвердження галузевих чи регіональних програм ринкових перетворень, демонополізації економіки, підтримки підприємництва тощо [7, с. 42].

У системі заходів попередження порушень антимонопольно-конкурентного законодавства можна також виділити і заходи, спрямовані на обмеження монополізму, розвитку підприємництва і конкуренції.

Перелік заходів, стимулюючих розвиток конкуренції, є досить широким: починаючи від тих, які сприяють появі нових суб'єктів господарювання, і закінчуючи заходами, регулюючими надання державної допомоги. Велику роль у стимулюванні конкуренції відіграють галузеві та регіональні програми розвитку конкуренції.

Метою програм є: підвищення ефективності функціонування товарних ринків в Україні; підвищення результативності державного захисту конкуренції; вдосконалення механізмів державного впливу на ринкову економіку тощо.

Висновки. На основі вищевикладеного можна зробити висновки.

Поміж господарсько-правових засобів попередження зловживання монополією (домінуючим) становищем можна виокремити:

- 1) можливість звернення до органів Антимонопольного комітету України за роз'ясненням щодо відповідності дій суб'єктів господарювання нормам антимонопольно-конкурентного законодавства. При цьому з метою збільшення кількості звернень до Антимонопольного комітету України пропонується скасувати плату за надання висновків щодо відповідності дій суб'єктів господарювання нормам про зловживання монополією або домінуючим становищем;
- 2) право антимонопольних органів давати обов'язкові для розгляду рекомендації органам влади, органам місцевого самоврядування, органам адміністратив-

но-господарського управління і контролю, суб'єктам господарювання, об'єднанням стосовно припинення дій, що містять ознаки порушення законодавства про захист економічної конкуренції; 3) запровадження публікування рішень органів Антимонопольного комі-

тету України для оповіщення широкого кола підприємців і споживачів про антиконкурентний характер того чи іншого типу поведінки; 4) узгодження з антимонопольними органами проектів рішень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Річний звіт Антимонопольного комітету України (за 2010 р.) [Електронний ресурс] // Антимонопольний комітет України : офіційний веб-портал. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/89512>.
2. Річний звіт Антимонопольного комітету України (за 2011 р.) [Електронний ресурс] // Антимонопольний комітет України : офіційний веб-портал. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/89514>.
3. Річний звіт Антимонопольного комітету України (за 2012 р.) [Електронний ресурс] // Антимонопольний комітет України : офіційний веб-портал. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=95114&schema=main>.
4. Річний звіт Антимонопольного комітету України (за 2013 р.) [Електронний ресурс] // Антимонопольний комітет України : офіційний веб-портал. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=103172&schema=main>.
5. Річний звіт Антимонопольного комітету України (за 2014 р.) [Електронний ресурс] // Антимонопольний комітет України : офіційний веб-портал. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=110270&schema=main>.
6. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-14 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
7. Валитов С.С. Вопросы предупреждения нарушений антимонопольно-конкурентного законодательства / С.С. Валитов // Экономика и право. – 2009. – № 1. – С. 38–43.
8. Грудницький В.Н. Хозяйственно-правовые средства предупреждения злоупотреблений монопольным (доминирующим) положением на рынке. [Электронный ресурс] / В.Н. Грудницький, С.С. Валитов // Право та управління. – 2012. – № 3. – С. 65–77. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/-journals/prtup/2012_3/zmist.html.
9. Борзило Е.Ю. Злоупотребление доминирующим положением : подход к проблеме в России и за рубежом / Е.Ю. Борзило. – М. : Статут, 2008. – 238 с.